

LA PRESÈNCIA D'ALUMNAT ESTRANGER AL SISTEMA EDUCATIU BALEAR

Luis Vidaña Fernández
Doctor en Geografía Humana

Les Illes Balears han rebut immigrants estrangers durant tota la seva història, a l'igual que han emigrat els illencs en moments de crisi econòmica, ara bé, la situació actual és bastant diferent per la complexitat del fenomen de les migracions internacionals actuals.

El canvi de conjuntura econòmica que suposa el boom turístic dels anys 1960-1970 esdevé la principal causa de l'inici d'una tendència a l'establiment de persones de nacionalitat estrangera a determinats indrets de les Illes (Deià, Calvià, Andratx, Pollença, etc.) generalment procedents d'altres països europeus (Regne Unit, Alemanya, Suïssa, França, etc.) i per motivacions paisatgístiques, climàtiques, a la recerca d'un estil de vida diferent i atrets pels avantatges econòmics d'una renda més elevada.

Aquests nous residents solien ésser persones jubilades o majors que no aportaven fills en edat escolar.

Durant la dècada dels anys vuitanta s'afegeix a aquesta presència de població estrangera una altra procedent de països del Tercer Món (Marroc, Filipines i de Llatinoamèrica..) que aniran augmentant la seva presència durant les dècades dels anys noranta i començament del segle XXI. Juntament amb aquesta immigració d'àrees subdesenvolupades, per motivacions econòmiques, continua i s'incrementa la presència de famílies estrangeres procedents de la Unió Europea en edat laboral.

El resultat d'aquesta doble immigració (Nord i del Sud) és la presència d'un important nombre d'alumnes estrangers dins el sistema educatiu de les Illes Balears que ha arribat, especialment durant els darrers 10 anys i que crea importants reptes per a la seva integració escolar i social.

En aquesta aportació al monogràfic de Pissarra proporcionam un doble bloc de continguts:

- Les dades que tenim en relació a l'alumnat estranger dins el sistema educatiu fruit de la nostra recerca durant els darrers anys per a l'elaboració de la nostra tesi doctoral.
- Un conjunt de conclusions o propostes d'actuació de cara a millorar l'atenció d'aquest alumnat i de resoldre part de les mancances existents actualment, en pro d'una integració plena com a ciutadans de les Illes, donat que segons el nostre punt de vista, la majoria no tornaran als seus

països d'origen si no canvia l'estructura econòmica mundial.

Al conjunt de les Illes Balears la població ha passat de 760.379 habitants l'any 1996, moment de revisió del padró d'habitants corresponent a l'any 2004 a 955.077 (quadre 1), la qual cosa implica un augment de població en xifres absolutes de 194.698 habitants.

Aquest augment de la població ha estat motivat, en un 95% a la immigració exterior (peninsular i estrangera). La població estrangera, resident oficialment a gener de 2003 (es a dir, empadronada) a l'arxipèlag balear era de 150.000 persones, d'elles 19.000 tenien la doble nacionalitat espanyola i estrangera (del país respectiu) com a conseqüència d'un procés de nacionalització. Amb aquesta data, la comunitat balear ocupa el primer lloc de l'Estat en percentatge de població estrangera, amb un 14%.

Quadre 1: Evolució de la població balear al llarg del segle XX.

Censos i padrons de població:	Població de les Illes Balears:
1900	331.165
1960	441.732
1970	532.946
1981	597.715
1986	655.945
1991	709.146
1996	760.379
2001	878.627
2002	916.968
2003	947.361
2004	955.077

La població estrangera en edat escolar obligatòria

El col·lectiu de població jove (0-19 anys) de nacionalitat exclusivament estrangera a les Illes, era de 21.254 joves (gener 2003). Si relacionam aquesta amb les etapes educatives el resultat és el que mostra el quadre 2, que proporciona per tant una distribució, aproximada, de la importància numèrica de l'alumnat estranger per etapes educatives.

Quadre 2: Distribució de la població estrangera jove (0-19 anys), per grups d'edat (2003).

Anys	Població
0-4	4.839
5-9	5.651
10-14	5.595
15-19	5.169
TOTAL	21.254

Font: Elaboració pròpia a partir de l'IBAE

Com podem observar al quadre 2, en comparació amb el quadre 3, hi ha un desfasament de dades quant a alumnat i població jove en edat escolar, com a conseqüència de la pluralitat estadística segons la font consultada. A nivell de 0 a 4 anys és obvi que hi ha molts de nins/es estrangeres que no es troben escolaritzades per motius econòmics i d'altre tipus; també al període comprès entre 15 i 19 anys, hi ha població estrangera que no es troba incorporada al món educatiu balear.

Quadre 3: Distribució de la població escolar de nacionalitat estrangera a les Illes Balears i d'Espanya, per etapes educatives. Curs 2002/2003.

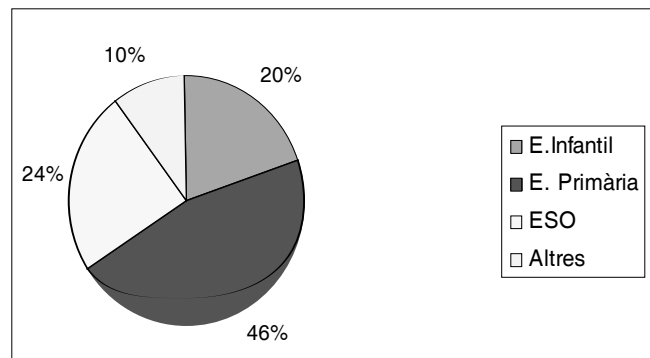
Àmbit educatiu	E. Infantil	E. Primària	ESO	Altres
Illes Balears	2.455	5.752	3.043	1.253
Espanya	60.412	133.310	80.820	29.285

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Consell Escolar de l'Estat

El total d'alumnat estranger a les Illes Balears durant el curs 2002/2003 era de 12.503 alumnes, segons el Consell Escolar de l'Estat i, el total d'alumnat estranger del conjunt de l'Estat espanyol era de 303.827 alumnes.

Per etapes educatives (gràfic 1), en ambdós casos s'observa el predomini absolut de l'alumnat de Educació Primària, seguit del situat als nivells d'ESO, seguits de l'alumnat d'Educació Infantil, i, per últim, a molta distància l'alumnat de Batxillerat, Cicles Formatius, Educació Especial, Garantia Social i d'altres Ensenyaments Especials (artístic, idiomes, etc.).

Gràfic 1: Distribució de l'alumnat estranger a les Illes Balears, per etapes educatives. Curs 2002/2003.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Consell Escolar de l'Estat.

A més de considerar la distribució de l'alumnat estranger per etapes educatives de cara a planificar les accions a dur a terme per a la seva atenció, una altra informació molt interessant per a la planificació educativa és conèixer el fort creixement experimentat durant els darrers anys i la tendència ascendent del nombre d'alumnes estranger que s'incorporen anualment al sistema educatiu balear (quadre 4).

Amb el canvi de mil·lenni el creixement anual d'alumnat estranger que s'incorpora al sistema educatiu balear sobrepassa totes les previsions i agafa desprevinguts a tots, a l'administració educativa (Conselleria d'Educació), als centres educatius, als serveis socials, etc.

Cal recordar que aquesta població jove ha vingut, en molts de casos, per reagrupament familiar, és a dir, per la presència prèvia del seu pare o mare a les Illes; i, en altres, han estat famílies senceres que s'han desplaçats gràcies a les ajudes de les xarxes migratòries (familiars, coneguts, etc.) que els han preparat el camí i l'acollida inicial al territori balear.

Foto cedida pel CP Sa Graduada de Sa Pobra

De cara a la planificació educativa cal considerar també la dinàmica de la població estrangera, immigrada o nascuda a Balears, de 0 - 3 anys que són i seran els usuaris potencials del sistema educatiu.

Quadre 4: Increment de l'alumnat estranger a les Illes Balears durant el període 1991-2003.

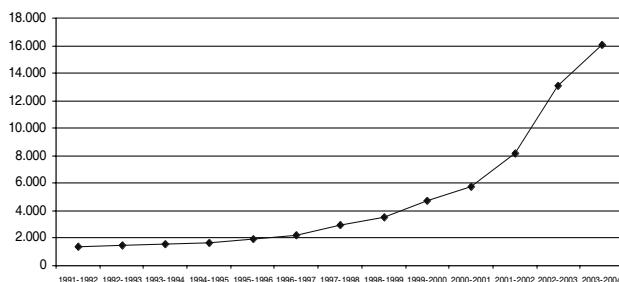
Curs escolar	Total d'alumnat estranger	% Increment
1991-1992	1.417	100
1992-1993	1.472	104
1993-1994	1.540	105
1994-1995	1.625	106
1995-1996	1.976	122
1996-1997	2.207	112
1997-1998	2.956	134
1998-1999	3.510	119
1999-2000	4.740	135
2000-2001	5.774	122
2001-2002	8.182	173
2002-2003	12.503	160
2003-2004	16.017	122
2004-2005	19.023	119
2004-1991	17.606	1242

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Conselleria d'Educació del Govern Balear

Al quadre 4, en relació a la informació utilitzada per determinar l'alumnat estranger per etapes educatives, es pot observar una diferència del nombre d'alumnat estranger durant el curs 2002-2003, segons la font (Informe del Consell Escolar de l'Estat i/o Conselleria d'Educació), fet que constata la realitat tan confusa quant a les xifres en relació a la població estrangera resident a Espanya.

Gràfic 2: Evolució de l'alumnat estranger, no universitari, a les Illes Balears (1991-2003)

Evolució de l'alumnat estranger a les Illes Balears

Font: Vidaña, 2004

Per completar aquest bloc de dades comparatives quant a alumnat estranger, aportam dos quadres més, a partir del darrer "Informe sobre el estado y situación del sistema educativo" del Consell Escolar de l'Estat corresponent al curs 2002-2003, que aporten dades comparatives entre comunitats autònomes.

Quadre 5: Alumnat estranger a centres espanyols durant el curs 2002/2003

Àmbit territorial	Publics	Concertats/Privats	% Públics	% Privats	Total
Andalusia	25062	6215	80,13	19,87	31.277
Aragó	6606	2116	75,74	24,26	8.722
Asturies	2101	493	80,99	19,01	2.594
Balears	10267	2236	82,12	17,88	12.503
Canàries	15211	2932	83,84	16,16	18.143
Cantàbria	1221	577	67,91	32,09	1.798
Castella i Lleó	7701	1992	79,45	20,55	9.693
Castella- La Manxa	8537	1050	89,05	10,95	9.587
Catalunya	44407	9654	82,14	17,86	54.061
C. Valenciana	31769	5731	84,72	15,28	37.500
Extremadura	2443	232	91,33	8,67	2.675
Galícia	4596	859	84,25	15,75	5.455
Madrid	59806	21144	73,88	26,12	80.950
Múrcia	12197	1265	90,60	9,40	13.462
Navarra	4238	1137	78,85	21,15	5.375
País Basc	4770	1896	71,56	28,44	6.666
Rioja	2032	607	77,00	23,00	2.639
Ceuta	94	42	69,12	30,88	136
Meilla	552	39	93,40	6,60	591
Total	243610	60217	80,18	19,82	303.827

Font: Informe del Consell Escolar de l'Estat.
Curs 2002-2003

Com s'observa al quadre 5, la distribució desequilibrada de l'alumnat estranger per tipologia de centres públics i concertats/privats no és exclusiva de les Illes Balears, és una disfunció general que cal abordar amb una estratègia conjunta del sistema educatiu espanyol.

Foto cedida pel CP Sa Graduada de Sa Pobra

Reflexions cara a l'actuació amb l'alumnat estranger dins el sistema educatiu balear

1.- Segons la LOCE l'alumnat immigrat de nacionalitat estrangera és considerat com de necessitats educatives específiques per raó de mancances lingüístiques, culturals, socials, etc. que ha de rebre una atenció individualitzada per facilitar la seva integració escolar.

Els diferents informes existents sobre l'alumnat estranger a Espanya consultats (del Defensor del Poble, del Consell Escolar de l'Estat, la tesi doctoral de l'autor d'aquest article, etc.) apunten a un primer problema greu entorn a l'escolarització d'aquest alumnat estranger dins el sistema educatiu espanyol: la concentració de l'alumnat estranger (immigrat) en els centres públics i el seu baix percentatge en centres concertats (quant aquests a efectes d'escolarització haurien de funcionar exactament igual que els de titularitat pública) i privats.

Les modificacions introduïdes en el sistema d'escolarització (Decret 35/2004 de 16 d'abril) no han resolt aquesta situació, per tant cal cercar altres mecanismes de compensació; recentment es parla de "cups" mínims d'alumnat de necessitats educatives específiques als centres de titularitat privada i concertada.

Com a altres aspectes, la immigració el que fa és actuar de mirall on es reflecteixen les mancances estructurals del sistema educatiu balear i les dinàmiques socials preexistents.

2.- És evident que quan un centre educatiu sobrepassa un determinat percentatge d'alumnat estranger hauria de comptar amb una dotació extraordinària de partides econòmiques i de personal, per atendre adequadament la nova situació creada.

Així mateix caldria tancar la matrícula quan sobrepassin un determinat percentatge d'alumnat estranger, facilitant, això sí, mecanismes a les famílies que viuen a l'entorn d'aquests centres com el transport escolar, les beques de menjador, etc. per dur-les a centres més llunyans del domicili habitual.

3.- En general l'alumnat estranger que arriba a les Illes Balears és un alumnat d'incorporació tardana, és a dir, procedeix d'altres sistemes educatius diferents (en ocasions procedeix d'altres comunitats

autònomes i en la majoria dels casos d'altres països) i que s'incorpora al sistema educatiu balear a nivells educatius diferents dels inicials (Educació Infantil). Per tant, se situa principalment a les etapes d'Educació Primària, Secundària i Batxillerat.

La mobilitat de l'alumnat no ha estat igual als diferents tipus de centres existents a les Illes, del total de moviments observats el 84'03% correspon als centres públics i tan sols el 15'96% als centres concertats i privats.

Evidenment la major estabilitat de l'alumnat en aquest segon tipus de centres necessàriament repercuteix en una major qualitat educativa.

4.- El professorat no es troba ni mentalitzat, ni preparat per abordar la nova situació creada. Convé que els centres de professors programin, per al proper curs, activitats per cobrir aquestes mancances.

A nivell de formació inicial del professorat cal actuar en la línia d'una metodologia específica d'atenció a la diversitat, del plantejament de la interculturalitat des de la transversalitat.

5.- Els centres educatius que es troben a la nova situació ja han començat a realitzar actuacions per respondre a les noves necessitats. En general, cal una actuació més coordinada en favor d'una major eficàcia que passa per mesures com:

- Elaborar un Pla d'Acollida de l'alumnat estranger funcional i realista.
- Adequar el PEC, PCC, PL a la nova situació creada. Intentar en la mesura del possible respectar la seva llengua i cultura, com a tret de la seva identitat per a integrar-se en igualtat de condicions a la nova societat.
- Una coordinació més eficaç amb les oficines d'escolarització per aconseguir que l'alumnat estranger dugui la documentació acadèmica bàsica.
- Implicar el pares d'aquest nou alumnat en la vida dels centres educatius, independentment de la seva situació administrativa (regular o irregular).
- Coordinar-se amb altres serveis socials per rendibilitzar recursos: mediadors culturals, treballadors socials, serveis sanitaris, associacions d'immigrants, etc.

6.- Una bona integració a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears passa per l'ús de la llengua catalana i pel coneixement dels trets bàsics de la cultura i la història de les Illes, i, per una altra banda reconèixer la cultura de les persones immigrades en

igualtat de condicions, tot això de cara a crear en el futur una identitat col·lectiva. Això passa, per una banda, per millorar la imatge de l'immigrant a nivell polític i de mitjans de comunicació, rebutjar els estereotips i sensibilitzar la població autòctona de les peculiaritats d'aquests nous veïns (la vestimenta, els costums, els hàbits de vida, etc.) i, per una altra, enganxar-los en relació a les tradicions de les Illes, els menjars típics, les festes i tradicions, la llengua, etc. Es necessària una política global d'inclusió que surt de l'àmbit escolar.

Bibliografia i recursos

- ALZINA, P. (2001):** *Treballar amb la diversitat. Nous enfocaments curriculars metodològics* (Premi Josep Miquel i Guàrdia, 2000). Alaior. Ajuntament d'Alaior. Institut Menorquí d'Estudis i UIB.
- BEN JELLOUN, T. (1998):** *El racisme explicat a la meva filla*. Barcelona. Empúries.
- BLANCO, M. (2001):** *El alumnado extranjero: un reto educativo. Reflexiones sobre el tema decisiones organizativas y metodológicas*. Madrid. EOS. Materiales y recursos didácticos.
- CARBONELL, Francesc; AJA, Eliseo (2000):** *Educació i immigració: els reptes educatius de la diversitat cultural i l'exclusió social*. Barcelona. Polítiques (Mediterrània); 27. 223 pàg.
- RUIZ ROMAN, C. (2003):** *Educación Intercultural. Una visión crítica*. Barcelona. Octaedro.
- SARRAMONA, J. (2002):** *Desafíos a la escuela del siglo XXI*. Barcelona. Octaedro.
- SIGUÁN, M. (1998):** *La escuela y los inmigrantes*. Barcelona. Paidós
- STAINBACK, S.; STAINBACK, W. (1999):** *Aulas inclusivas*. Madrid. Narcea.

Adreçes d'internet:

- <http://www.caib.es> Informació útil sobre la comunitat autònoma de les Illes Balears, especialment de la Conselleria d'Educació i de l'Institut Balear d'Estadística.
- <http://www.ine.es> Base estadística fonamental en l'àmbit de l'Estat espanyol.
- <http://www.edualter.org> Educació intercultural.
- <http://ercomer.org> Un dels principals centres europeus d'investigació sobre migracions i relacions interètniques. La seva base de dades té una de les principals llistes de recursos sobre migracions i interculturalitat en Internet.
- <http://www.mec.es/cesces/inicio.htm> Informe sobre el estado y situación del sistema educativo de España.
- <http://www.pangea.org/educació> Presenta diferents informacions sobre educació en valors, educació intercultural, etc.
- <http://www.xtec.es/recursos/cultura/index.htm> Pla d'acolliment per a alumnes nouvinguts. ■

IMPRESA
Gráfima

OFFSET - IMPRESSIÓ DIGITAL

Pasaje Ca'n Curt, 22 • 07005 Palma de Mallorca
Tel. 971 24 27 58 • E-mail: imprentagrafima@telefonica.net